

2016. november 10. - A magyar nyelv finnugor eredete ma már tarthatatlan – véli Marácz László, az Amszterdami Egyetem oktatója. A Hollandiában született nyelvész merészet és újat állít anyanyelvünk eredetéről. A mai napig dogmának tartott finnugor nyelvelméletről és a kutatásairól beszélgettünk vele.

– Önt reformernek nevezik merész állításai miatt, s Kiss Dénessel, Varga Csabával említik egy lapon, sőt az akadémikus nyelvészek azzal is vádolják, hogy nemhogy nem ismeri a finnugor nyelveket, de a nyelvről sincs koherens képe.

– A groningerni egyetemen vizsgáztam finnugrisztikából, úgyhogy elég jól tudom, miről beszélek. Már egyetemi éveim alatt foglalkoztam ezzel a témával, akkor is feltűnt, hogy bizonyos úgynevezett törvényszerű hangváltozások nem működnek. Sok volt a belemagyarázás, és sok segédtörvényre volt szükség. Gyenge a magyarázóereje egy olyan rendszernek, amelyben mindig kellenek újabb s újabb törvények egyedi esetekre.

– Mivel az új kísérleti tankönyvekben a finnugor nyelvrokonságtól eltérő véleményt is bemutattak, tavaly az MTA kiadott egy közleményt, amelyben az állt, hogy nincs nyelvészeti vita a magyar nyelv finnugor rokonságáról, az ezt kétségbe vonó álláspontok dilettánsok. Akkor mégis, hogyan írta meg a könyvét, ha nincs vita?

– A finnugor elmélet nem egy newtoni, fizikai törvény. Az elméletnek az a gyenge pontja, hogy nincsenek írott forrásai. Az indogermán kutatásban vannak gót, szanszkrit szövegek, persze ott is sok a spekulatív elem. De a finnugrisztika legősibb forrása a Halotti beszéd, azelőttről nincsenek írott források, kivéve a rovásírásos emlékeket, amikkel nemigen foglalkozik a tudomány. A magyar nyelv nem finnugor vogul alapból rekonstruált gyökökből áll. Van egy gyökrendszere, amit Czuczor Gergely és Fogarasi János térképezett fel a 19. században, a nagyszabású szótárjukban. Ez a munka máig sincs befejezve. Lehet ócsárolni Kiss Dénest és Varga Csabát, hogy foglalkoztak ezzel, de mivel a hivatásos nyelvészek nem törődtek vele, átadták a teret az amatőröknek. Ez számomra érthetetlen, mert minden nyelvnek van egy saját rendszere, miért pont a magyarnak ne lenne? És ennek van egy kultúrtörténeti háttere is: elgondolkodtató, hogy egy nem fizikai törvényen alapuló elméletet készpénznek vesznek, de nem figyelnek a magyar nyelv eredeti szerkezetére. Nyelvészeti szempontból is furcsa eljárások alapján a magyar nyelvészet ebbe az irányba haladt.

– Mítosznak kiáltják ki azt, hogy ügynökök működtek közre a finnugor rokonság elméletének diadalra juttatásában. De könyvében említ és azonosít néhány egykori titkos ügynököt az osztrák belügyi papírok alapján. Mi az igazság ebben?

– Indiában is ugyanez a probléma, az angol gyarmatosítók az indogermán nyelvcsalád elméletét terjesztették, de voltak, akik ellenálltak és a szanszkritot nem fogadták el indogermán

nyelvként. A finnugor elméletet olyan emberek írták, alakították és találták ki, akiknek nem volt érdeke, hogy kiderüljön a magyar nyelv eredeti szerkezete. Czuczorékat például Toldy Ferenc végig figyelte, ő és Hunfalvyék a Habsburg birodalmi rendszernek voltak az itteni megbízottjai, mindezt be lehet bizonyítani a kémaktákkal. Feladatuk a manipuláció volt, s nyelvészeti munkájuk is ilyen irányba mutat. A későbbi állapotról úgy is lehetne fogalmazni, hogy a régi imperialista kivonult, de a szellemi hagyatéka itt maradt. Valamiért nem akarják leleplezni az együttműködőket, ez is jelzi, hogy még mindig nem dolgoztuk fel a 48-as hagyományt, nincs befejezve.

– Mégis milyen lehetősége van ennek az úgynevezett alternatív iskolának, hogy ellensúlyozza az akadémista álláspontot?

– November 12-én az alternatív nyelvészeti eredetről szervezünk konferenciát a Padovai Egyetemen Angela Marcantonio professzorral, aki a római Sapienzia Egyetemen tanít. Én az uráli nyelvek mai állapotáról adok elő, és a magyar nyelv csuvassal közös szókincséről. Ezt hagyományosan úgy szokták magyarázni, hogy a magyar a csuvastól kölcsönözte az olyan szavakat, mint például ’ökör’. Erre az a fő érv, hogy ezek a köztörökben is megvannak, tehát nyilván kölcsönöztük, hiszen a nyelvünk finnugor nyelv. De ha nem, akkor nyitva áll a kérdés, és szerintem ezek a közös szavak a magyarból kerültek a csuvasba, s nem fordítva. A csuvasok, baskírok, kazáni tatárok egy magyarhoz közel álló nyelvet beszéltek, amit csak a 13. században cseréltek kipcsak-törökre, genetikailag is rokonaink. Én úgy látom, hogy a magyar volt az átadó nyelv, a hangtani párhuzamok e nyelvek között is ezt mutatják. A konferencián részt vesznek finn és orosz kutatók is, viszont a magyar akadémia nem képviseli magát, pedig a Padovai Egyetem nem egy dilettáns hely. Magam soha nem mondtam azt, hogy a magyar nyelv és a finnugor nyelvek között nem létezik egyfajta kapcsolat, a kérdés az, hogy mennyire erős a nyelvrokonság. Az akadémikusok szerint genetikai kapcsolat van, tehát a magyar származik a finnből, vogulból. Technikailag nem tudom, hogyan lehet ezt levezetni. Ezt a genetikai kapcsolatot nem tudják bizonyítani, és ezek a kapcsolatok aránylag felületesek, hiszen 20-30 biztos finnugor szóetimológiánk van. Budenz ezerrel számolt, Janhunen finn nyelvész az uráli nyelvek között 100 biztos etimonnal számol. Ezeket a közös jelenségeket nyelvérintkezéssel is lehet magyarázni, miért kell rögtön genetikai kapcsolatot gyanítani? Ez a 19. század divatja volt, a német nyelvészek kezdték, a Grimm testvérek, akik bizonyítani akarták, hogy a németnek van köze a szanszkrithoz.

– Egy rendkívül merész állítást is megfogalmaz: a magyar nyelv közvetítő nyelv volt a Közép-Ázsiai térségben, ezt mire alapozza?

– A magyar nyelvtörténet inkább érintkezésekre alapszik, minden nyelvnek van egy magva, és nyilván – főleg közép-ázsiai sztyeppei területen – sokat érintkezett más nyelvekkel. Én az obi-ugor–vogul–magyar kapcsolatokat jellemzően ilyen nyelvi kapcsolatoknak tekintem. Az obi-ugor jellemzően paleo-szibériai nyelv, de érintkeztek olyan népekkel, akik a magyarhoz közel álló nyelvet beszéltek. Tudjuk, hogy az északi, tundrai népeknek volt kapcsolatuk a lovas nomád népekkel, de ez nem feltétlenül volt genetikai. Van egyfajta finncentrikus gondolkodás ebben az elméletben, de a finn gyökrendszer sokkal bonyolultabb a magyarnál, nem hiszem, hogy nyelvünknek a finn volna a genetikai őse. A szlávok, germánok a mai napig megértik egymást, közeli kapcsolatokról van szó, de a magyar az úgynevezett finnugor nyelvek beszélőivel nem tud kommunikálni. A magyar és a türk nyelvek között erősebb a kapocs, a szanszkrit felé is van kapcsolat: például a ’szekér’ szó a szanszkrit szakar, de ezt az ottani nyelvészek idegen szónak tekintik, amit Közép-Ázsiából kaphattak. Nem a magyar nyelv vette át s lett ’szekér’, pont a fordítottja igaz: de hát a lovas kultúra abban a térségben alakult ki. Az

ősi magyar nyelv egyfajta közép-ázsiai központi pozíciót foglalt el, többirányú kapcsolatai voltak. Ezt elsősorban nyelvi érintkezés alapján kell levezetnem. Valójában kevés volt a finnugor kapcsolat, a török–mongol kapcsolatok intenzívebbek voltak, több a közös gyök és nyelvtani elem is.
– Új, angolul megjelent monográfiájának a címe Towards Eurasian Linguistic Isoglosses: The Case of Turkic and Hungarian (Eurázsiai nyelvi izoglosszák: A török és magyar ügy). A tudományosságból már másfél évszázada kiátkozott gyökrendszert revideálja ebben. Hogyan teszi ezt és mi is az a gyökrendszer?
– Ha van okostelefon, akkor a gyökrendszer egy okosnyelvrendszer, ami azt jelenti, hogy a jelentésszerkezet és a hangszerkezet összefügg. A nyelv előre is tudja, hogy a jelenségeket hogyan kell rendszerezni. Nyelvünkben körülbelül 2000 gyök van, ezek egy szótagú nyelvi képződmények és általában 2 vagy 3 hangúak, ehhez társul a 150 ragunk. Ebből ugyan már le lehetne vezetni a magyar szókincset, ami minimális hangtani szerkezetekkel nagyon sokat tud képezni, de ez nem elég, mert ha nem lenne egy rendezőelv, akkor a kétezer gyök szorozva a 150 raggal: mindössze ennyi lenne a szókészletünk. A gyökrendszerhez hasonló, szigorú szervezőelvet nem ismerek semmilyen más nyelvben: a jelentések és a hangok között lát párhuzamot. Például a ‘kr’ gyök a kerek tárgyakra vagy ilyen fajta mozgásokra utal, de ha tovább ragozzuk – ‘kerék’ –, akkor úgynevezett szóbokor alakul ki: ami azonos hangzású, az összefügg a ‘kör’ alakú tárggyal. Ez egy kognitív rendszer, mert a világot elrendezi nekünk, tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy lehet magyarul gondolkodni, mert a nyelv osztályozza és rendszerezi a valóságot, a jelentésmezőket. Régi metaforával élve: szóbokrokat képez, és ez a Czuczor–Fogarasi-szótár zseniális felfedezése. Erre azt mondják, hogy a korában is elavult nézet volt. Félreértelmezik a nyelvünk belső rendszerét, pedig ezzel adósai vagyunk a tudománynak, de ez az itteni kutatók feladata.
– Egy 1997-es tanulmányában azt írta, hogy a magyar nyelv regionális lingua franca, azaz közvetítőnyelv lehet, a térség europaizálása pedig megerősíti pozícióit. Ezt hogyan látja most? Romlottak vagy javultak a magyar nyelv pozíciói a Kárpát-medencében?
– Ahhoz, hogy regionális lingua francaként működjön, erős politikai-gazdasági helyzetre is szükség van. Ha megnézzük a magyar nyelvet, nemcsak Magyarországon beszélik egy nagy közegben, hanem a környező országokban is. Aki tud magyarul, az 6-7 országról tájékozódhat első kézből. A magyar nyelv központi szerepet játszik ebben a térségben, és ha Magyarország kibontakozik politikai és gazdasági értelemben, akkor a folyamat erősödni fog. A mostani makroindexek ebbe az irányba mutatnak, az ország politikai presztízse is nő, hiába támadják és bírálják Orbán Viktor miniszterelnököt, a kritikát elismerésként is kell értelmezni, mert fontos az európai nyilvánosságban való folyamatos jelenlét. A térségben Magyarország újra kalauzország – politikai intézkedéseinket a környező országok sorra veszik át –, szétszóródottságunk pedig a mai virtuális világban előnyünkre is válhat. A trianoni utódállamokban sok embernek passzív magyar nyelvtudása van, ha az ország tartja ezt a politikai és gazdasági ütemet, akkor többen ráeszmélhetnek arra, hogy ők is magyarok, vagy azok voltak. Sok a lehetséges beszélőnk. ***B. Orbán Emese - Pataki Tamás***